

GRAFIJA I JEZIK U PISMIMA SRPSKIH GRAĐANA U JUŽNOJ UGARSKOJ U DRUGOJ POLOVINI XIX VEKA

Josip Buljovčić

(Jugoslavija, 24000 Subotica, ul. Alberta Einsteina 8.)

1. Privatna pisma članova porodice Magarašević – koja se čuvaju u Muzeju "Ferenc Mora" u Segedinu¹ – zahvalan su materijal za filološku analizu jer se u njima reflektuje način pisanja obrazovanih Srba u periodu posle izvršene jezičke i pravopisne reforme Vuka Karadžića. Analizirana su četiri pisma: dva je napisao otac porodice Leontije Magarašević; jedno je uputio kćeri Kristini, a drugo sinu Pavlu. Po jedno pismo napisali su stariji sin Julijan (majci Jeleni) i mlađi sin Pavle (sestri Kristini).

2. Leontije Magarašević (1806–1879)² završio je prava i bogosloviju, bio je propovednik Save Tekelije u Aradu, a od 1850. do 1879. paroh u Tisa Sent Miklošu (Tizsaszentmiklós, danas Ostojićevo), gde je bio veoma cenjen kao jedan od najobrazovanijih sveštenika koji je službovao u tom mestu (Veselinović 1970, 104).

Julijan Magarašević, stariji sin Leontijev (1844–1865), školovao se u Baji i Kežmarku, odakle je otišao u Galiciju da kao dobrovoljac učestvuje u borbama za oslobođenje Poljske; bio je sudski pripravnik u Segedinu (v. o tome Andrić 1901).

Pavle Magarašević (1858–1937) bio je opštinski beležnik a njegova sestra Kristina (1851–1946), udata za Kalmana Seleša, pravnika, živela je u Segedinu. Njoj su upućena dva od postojeća četiri pisma.

3. Iako je korpus analiziranih tekstova po obimu skroman, zanimljiv je prvenstveno po tome što se u njemu ogledaju tri različita odnosa prema

¹ Tekst pisama Leontija, Julijana i Pavla Magaraševića, kao i dragocene informacije o njihovim autorima, dao nam je dr Istvan Tot, naučni saradnik Muzeja "Ferenc Mora" u Segedinu, te mu se ovom prilikom srdačno zahvaljujemo.

² Podaci su navedeni prema tekstu na spomen-ploči postavljenoj crkvi u Ostojićevu i monografiji Ostojićeva (Veselinović 1970).

grafiji: svaki autor piše drugačije, azbuke im nisu identične, te tako naša tri korespondenta reprezentuju i tri etape u razvoju pisanog jezika tokom šezdesetih i sedamdesetih godina XIX veka, što omogućuje izvođenje opštijih zaključaka o procesu standardizacije jezika i ustaljivanju pravopisne prakse u ovom razdoblju.

Ortografija i jezik ispitivanih pisama posmatrani su u odnosu na pisani jezik u prvoj polovini XIX veka, na normu književnog jezika ustanovljenu reformom Vuka Karadžića, kao i na dijalekatsku bazu – vojvođanske govore.³

Posebno ćemo analizirati pismo svakog autora, ali ne hronološkim redom njihova nastanka već prema starini grafijskih i jezičkih crta, a to znači i prema starosti samih autora.

Od dva parohova pisma datirano je jedno, ono upućeno sinu Pavlu 1. V 1878. iz Tisa Sent Mikloša (označavaćemo ga sa P₁), dok je drugo, poslato kćeri Kristini (Tinki), nedatirano, ali se na osnovu sadržaja može zaključiti da je ono pisano iste godine (P₂), pa se, naravno, u ortografskom pogledu ne razlikuju i mogu se razmatrati kao celina.

Julijanovo pismo majci Jelisaveti upućeno je iz Kežmarka 10. I 1861. godine (P₃), dok je Pavle pisao sestri Kristini iz Tisa Sent Mikloša 14. X 1878. godine (P₄).

Grafija i pravopis

A. Pisma L. Magaraševića

4. Leontije Magarašević je pisao starom azbukom koja se upotrebljavala u periodu pre Vukove reforme. Ona se u odnosu na Vukovu azbuku razlikuje u dva pravca: nema u njoj slova *ђ, љ, њ, џ*, a postoji niz grafema kojih u reformisanoj ćirilici nema: *і* (sa jednom tačkom), *Ѣ, γ, ω, Ѡ, Ъ, Ь, Ы, Ъ, ІА, Ю, Я*. O znacima koji su isti kao i u današnjoj ćirilici nije potrebno posebno govoriti te ćemo stoga pažnju usredrediti na slova kojih u

³ Ova se pitanja razmatraju u radovima: Ivić 1985, Jerković 1972, Kašić 1968, Mladenović 1964. i 1989.

savremenoj azbuci nema, odnosno na način označavanja pojedinih fonema i sekvenci fonema.

5. **Vokal a** se beleži istim znakom kao i danas, a glasovna grupa *ja* se, u skladu s tradicionalnim pravopisom, označava ligaturom *ѣ* (primere v. u t. 9. i 11).

6. **Vokal e** se obeležava sa tri znaka: *e*, *є* i *ѣ*, od kojih je *e* najčešće i piše se bez ograničenja, a *є* vrlo retko, sa vrednošću sekvence *je*: *є* (3. 1. jedn. prez.) i *ѣсть*.

Grafemom *ѣ* označava se vokal *e* jedino u primeru *цѣлои*, dok se i ostalim slučajevima javlja *e* umesto etimološkog *ѣ*: *свету*, *леп*. (O drugim funkcijama ovog slova v. t. 12.)

7. **Vokal и** L. Magarašević piše na tri načina: *и*, *і*, *ы*. – Prvi znak ima najširu upotrebu te nema potrebe navoditi primere, *і* se javlja u vlastitom imenu *Тінка* i u zamičkim i glagolskim oblicima *моіои* i *ніе*, a *ы* u primerima *ты*, *вы*, *выше*, *быти*, *были*, ali se ne upotrebljava dosledno pa nalazimo i ovakve primere: *бити*, *чтоби*.

8. **Vokal o** se beleži grafemom *o*, a samo u jednom slučaju je upotrebljeno slovo *ω* (sa značenjem uzvika): *ω како*. Znak *ѿ* nalazimo takode jedanput: *ѿ Мајора*.

9. **Vokal y** je obeležavan slovima *y* i *γ*. U inicijalnom položaju se piše *y* – bilo da je u pitanju predlog (napisan odvojeno ili sastavljeno sa narednom rečju): *y*, *уком*, *увеликим*, ili kakva druga reč, npr. *узрок*.

U medijalnom i finalnom položaju javlja se isključivo *γ*: *күһи*, *түги*, *друго*, *бүде*; *светү*, *тү*, *подмажү*, *послаһү*.

10. **Sonant j** se obeležava slovima *й*, *і* i *и*, a glasovne grupe u kojima je prvi glas *j*, a drugi vokal *a*, *y* ili *e* beleže se ligaturama *ѣ* (*ja*), *ю* (*ju*), odnosno slovima *e*, *є* i *ѣ* (za *je*).

Slovo *й* nalazimo u finalnom položaju: *нъой*, *овой*, *твой*, *владай*, *подай*, dok se u ostalim pozicijama sonant *j* beleži sa *и*: *воиник*, *немоими*, ali u primeru *моіои* *и* je upotrebljeno i na kraju reči. Valja istaći da se slovo *й* često upotrebljava i za označavanje kratkih vokala, a naročito se često tako piše veznik *и*: *й то*, *й како*.

Grafema *i* upotrebljena je dva puta: u intervokalnom položaju ispred vokala *o* – *моіои*, kao i isped *e* – *ніе* (samo u P₁).

Za pisanje sekvenci *ja* i *ju* u inicijalnom položaju služe ligature *ѣ*

i ю: *я, ясаму, ючесам*. Ligatura *ю* upotrebljena je i u grupi vokal + *ју*: *даю, порцию*.

U inicijalnom položaju vrednost sekvence *je* ima znak *є* (v. t. 6). U intervokalnom položaju, ako iza *j* u sekvenci sledi vokal prednjeg reda (*e, и*), glas *j* se ne beleži: *ухлѣблѣние, ние, твое, коимѣш*.

L. Magarašević je u jednom slučaju upotrebio i slovo *j* – u primeru: ѣ *Мајора* (prezime).

11. Glasove *ћ, ѣ* Magarašević u svim rečima gde se javljaju obeležava istim slovom – *ћ*: *гдићеш, живићеш, опетће, хоће, чимћу, люблѣћи, күћи, срећан*.

Znak *ћ* ima vrednost glasa *ћ* u dva primera: *наћоше* (3. l. množ. aor.) u P_1 i *наће* (3. l. jed. prez.) u P_2 .

12. Sonanti *љ, њ* obeležavaju se na različite načine jer L. Magarašević za ove glasove nema posebne grafeme.

Ispred vokala *a* i *y* glasovi *љ* i *њ* se pišu kao *л* i *н*, a palatalnost se označava pisanjem *я* i *ю* iza njih: *ігнят, шиляти, любезний, люблећи, любезна, люблѣћи*.

Grupe *ље* i *ње* obeležavaju se digramima *лѣ* i *нѣ* te *ѣ* služi za označavanje palatalnosti prethodnog sonanta: *неделѣ, пошалѣм, при-млѣн, шилѣмти, владанѣ*.

Zanimljivo je da je isti glagolski oblik u završnoj rečenici jednog i drugog pisma napisan jednom sa *e*, a drugi put sa *ѣ*: *люблећи* (P_1) i *люблѣћи* (P_2), što svedoči o nestabilnosti upotrebe ovog slova, čija glasovna vrednost i pravila za njegovu upotrebu ni obrazovanim spisateljima nisu bila jasna (v. Kašić 1968, 14–16).

Samo u jednom slučaju glas *њ* je označen sa *нѣ*: *нѣой*. (Ovaj primer ni u rukopisu nije najjasniji jer se čini kao da je autor prvobitno napisao znak *њ*, a potom ga prepravio dodavanjam *ѣ*, a ne *ѣ*, kako bi se, prema tradicionalnom načinu pisanja, očekivalo.)

Nema primera u kojima bi glasovi *л* i *н* imali vrednost palatalnih *љ* i *њ* ispred vokala prednjeg reda.

13. Jerovi se javljaju samo u P_2 u primeru *нѣой* (v. t. 12) i u obliku pomoćnog glagola *єсть*, što je u skladu s pravopisnom tradicijom. Nema primera u kojima bi bio upotrebljen znak *ѣ* na kraju reči.

14. Vokalno *r* se piše bez posebnog znaka za označavanje vokalnos-

ti: *срдити, срце*.

15. Glasovne promene koje su se vršile u jeziku uglavnom se ne reflektuju u pravopisu pisama P₁ i P₂.

Jednačenje suglasnika po zvučnosti se ogleda u primeru *ОПШТИНА*. Suglasnička grupa *чт* se češće piše na tradicionalan način (npr. *ЧТОТЕ*), ali su nađena i dva primera sa *шт*: *ЕТОШТАЋЕМО, ШТАСИ*.

B. Pismo J. Magaraševića

16. Azbuka kojom se služi Julijan Magarašević, za razliku od Vukove, nema slova *ј, љ, њ, џ*, a sadrži slova *і, њ, ы, ѣ, ю, я*, kojih u Vuka nema.

17. Vokal *e* se obeležava slovom *e* i kada je u pitanju etimološko *e*, a i slučajevima u kojima bi po tradiciji trebalo pisati *ѣ*, dok se za označavanje sekvence *je* ne upotrebljava (v.t. 6): *вече, памети, тешко; месецъ, лебацъ, увек, овдесу*.

Znak *ѣ* upotrebljen je samo u primeru *ПОСЛѢДНѢГЪ* (javlja se dva puta), ali se ne može sa sigurnošću tvrditi da ima vrednost glasa *e*. Moguće je da, kao i u narednom slogu (*нѣ*), ima funkciju da označi i palatalnost prethodnog sonanta *л*, a ne glasovnu sekvencu *je*. Na to upućuje i primer *нѣиовоме*, u kojem je *ѣ* upotrebljeno kao ortografski znak za obeležavanje palatalnosti prethodnog sonanta.

18. Vokal *и* beleži se slovoma *и* i *й*, dok *і* i *ы*, koji se takode upotrebljavaju, imaju drugu funkciju (v. t. 19 i 21). Primere za pisanje slova *и* nema portebe navoditi, ali valja napomenuti da se znak *й* javlja samo u dva primera: *чѣиръ* i *чакшѣрама* i može imati vrednost kratkog vokala *и*, mada se kratkoća vokala u drugim slučajevima ne beleži, što pokazuje i primer *чакшире*. Ovaj znak nema vrednost glasa *ј* ni u jednom slučaju.

19. Sonant *ј* se obeležava slovima *і* i *и*, a sekvence glasova u kojima je prvi glas *ј* a drugi *у* – ligaturom *ю*.

Grafema *і* ima široku upotrebu i nalazimo je u različitim pozicijama ispred vokala *a, e, i o*: *іа, іасамъ, госпоіа; іе, іедно, двоіе, іести, коіе, касніе, оставноіе; іоштъ*.

Sekvenca *ју* obeležava se ligaturom *ю*, koja se javlja u inicijalnom

položaju u primeru *у ютру*, te u grupi vokal + *ју*: *гледаю, куваю*.

U intervokalnom položaju, ako iza *j* u sekvenci dolazi *и*, glas *i* se ne piše: *шнаидер, кои, коие, коимије*.

Za pisanje sonanta *j* kada ne stoji ispred vokala upotrebljen je znak *и*: *наипре*.

Postoje i dva sporna primera za koja se ne može sa sigurnošću tvrditi da je u njima upotrebljeno *я*: *добиямо* i *поздравлямъ*. (Razlog za nesigurnost je nedovoljno čitak rukopis i nekarakterističan oblik spornog slova).

20. Za glasove *ћ* i *ѣ* J. Magarašević upotrebljava samo ova dva znaka, ali ih ne razlikuje uvek. Većina primera je pravilno napisana: *куће, биће* (3. l. jedn. fut.) *ваћала, даћевамъ, оћете, самоће* (3. l. jedn. fut.); *ѣак, хрѣаво*.

Jedino je u primeru *доћемъ* umesto *ѣ* napisano *ћ*.

21. Sonanti *љ* i *њ* pišu se na više načina i nedоследно jer ne postoje posebni znaci za njihovo obeležavanje.

Za pisanje sekvence *ља* u već spomenutom spornom primeru (v. t. 19) *поздравлямъ* upotrebljeno je slovo *я* kojim se označava palatalnost prethodnog sonanta.

Funkciju označavanja palatalnosti u sekvenci *љу* ima *ю*: *любѣѣи*. Sekvence *ље* i *ње* obeležavaju se sa *лѣ* i *нѣ* u primeru *послѣднѣгъ*.

Palatalnost sonanata *л* i *н* obeležava se i slovom *ѣ* u primerima: *нѣиовоме, нѣиовогъ*. Ovde je *ѣ* upotrebljeno u funkciji znaka *ь*.

Za označavanje palatalnosti glasova *л* i *н* upotrebljen je i znak *ы*, takođe u funkciji *ь*, što samo pokazuje da autor pisma nema osećaja za glasovnu vrednost znaka *ы* jer ga ne piše nigde gde mu je po etimologiji mesto već samo u primerima: *алыине, кнынге, пошлыите*.

22. Od jerova se upotrebljava samo jedan znak – *ъ*, kojim se ne obeležava glasovna vrednost već se redovno piše na kraju reči: *оцаъ, синъ, лебацъ, здравъ, насъ, осамъ, нисамъ, садъ, кодъ*.

23. Vokalno *r* se piše bez posebnog označavanja vokalnosti: *строта* (< *strahota*), *крпио, раздрле, издртим*.

24. Rezultati asimilacije suglasnika se ne ogledaju u pismu J. Magaraševića. On ostaje privržen tradicionalnom načinu pisanja, što potvrđuju primeri: *Србскогъ, изпратим, одкудъ*.

C. Pismo P. Magaraševića

25. Pavle Magarašević je, za razliku od svog oca i starijeg brata, u potpunosti usvojio vukovicu. U njegovom pismu se nalaze sva slova Vukove azbuke (izuzev znaka *ц* – jer reči sa tim glasom nema u tekstu pisma).

Pavlovo pismo sestri (P₄) napisano je iste godine kada je i otac pisao njemu (P₁), međutim, između ovog pisma i Julijanovog (P₃) vremenska razlika iznosi punih 17 godina, što je od izuzetnog značaja za odnos prema Vukovoj reformi, koja je u međuvremenu postala opšteprihvaćena.

26. U kratkom pismu P. Magaraševića nema materijala koji bi bio relevantan s pravopisnog stanovišta. Na osnovu primera *обширније* da se zaključiti da nije usvojio Vukov fonološki pravopisni princip.

Fonetske osobine pisama

27. Kako se u pogledu fonetskih (i morfoloških) osobina pisma trojice korespondenata znatnije ne razlikuju među sobom – jer su bazirana na vojvođanskim govorima – u analizi se mogu tretirati kao celina. Navešćemo najkarakterističnije slučajeve odstupanja od književnojezičke norme u kojima se ogleda vojvođanski dijalekatski uticaj (v. o tome Ivić 1985, 68–82).

28. Kad je reč o zameni jata, odstupanja od norme se ogledaju u pojavi ikavizama u infinitivnoj osnovi glagola VII vrste (prema Beličevoj poeli): *видићемо, живити, живићеш* u prilogu *гдићеш* i prefiksu *прѣ-*: *прида*. – Nađen je jedan primer u kojem mesto prefiksa *при-* dolazi *пре-*: *преправити* (novac).

Zabeležen je i jedan slučaj ijekavskog refleksa jata: *овијех* (P₄).

29. Vokalska grupa *ao* se redovito sažima (u P₁ i P₂) i daje *o*: *дошо, казо, осто, имо, посло, узмого*. – U P₃ je kontrakcija izvršena u slučajevima: *дошо, иско, мого, моро*, a u primerima: *имаосамъ, имао* (dva puta) grupa *ao* je ostala neizmenjena.

Posle gubljenja *x* došlo je do kontrakcije *ao* > *o* u primeru *строта*.

Zabeležen je jedan primer kontrakcije grupe *eo*: *доно*.

U P₄ nema oblika u kojima bi moglo doći do kontrakcije, kao što ni

u jednom od pisama nema oblika sa vokalskom grupom *yo*.

30. Redukcija vokala *e* registrovana je u obliku 2. l. množ. prezenta: *моште* (P₃), pored oblika *неможете* u istoj rečenici.

31. Konsonant *x* se najčešće gubi u svim položajima: *альине* (P₃), *лебаць* (P₃), *оћете* (P₃), *тео* (P₃); *њиовогъ* (P₃), *нѣиовоме* (P₃), *одма* (P₃), *небиму* (P₃), ali nalazimo i oblike sa sačuvanim *x* u inicijalnom i finalnom položaju: *хоће* (P₂), *их* (P₁), *овијех* (P₄).

U primeru *куваю x* je supstituirano sa *v*. Grupa *xv* v prelazi u *v*: *ваћала* ili u *ф*: *фала* (P₃). Sekundarno *x* se nalazi u primeru *хрђаво* (P₃).

32. Depalatalizaciju velara *г* i *к* imamo u dva primera: *туги* (P₂) i *апатеки* (P₃).

33. Rezultat podnovljenog jotovanja ogleda se u analoški dobivenom obliku trpnog prideva *пушћен* (P₃). – Analogijom su dobiveni i oblici *пропушћимъ* (P₄) i *ваћала* (P₃).

34. Metateza suglasnika izvršena je u jednom slučaju: zamenica *ко* javlja se u obliku s inicijalnim *т* – *тко* (P₂) (prema starijem *къто*).

Morfološke osobine pisama

35. U promeni imenica – ako se izuzmu primeri depalatalizacije (v. t. 32) – nema odstupanja u odnosu na standardni jezik.

Nastavak *-ом* u obliku *свѣцомъ* (P₃) rezultat je disimilacije vokala. Neobična je upotreba ovog oblika u sintagmi *по свѣцомъ* i *свакиданомъ* (v. t. 44).

36. Lična zamenica za 2. l. u primeru *пет подай Путићу а три тебе* (P₁) ima stariji nastavak, uz noviji – *теби* u istom pismu.

Pored češćeg nastavka *-ма* u D-I-L množine lične zamenice za 2. l. zabeležen je jednom i oblik *вами* (dativ), koji je čest i kod starijih pisaca, a potvrđen je i u vojvođanskih govorima (v. Jerković 1972, 139).

37. Dijalekatski nastavak *-им* zameničko-pridevske deklinacije javlja se samo u lok. jedn.: *у великим свету* (P₁).

38. Kod glagola VII vrste nađen je jedan oblik analoški prenesenog nastavka *-у* u primeru *чудусе* (P₃), što je karakteristična osobina vojvođanskih govora.

39. Prilog vremena sadašnjeg (registrovana su tri primera) glasi kao i u savremenom jeziku u jednom slučaju – *любѣћи* (P₃), dok su oblici *люблѣћи* (P₁) i *люблѣћи* (P₂) obrazovani prema formama trpnog prideva.

40. Pored formi obrazovanih od glagola *slati*: *пoшaлѣм* (P₂), *пoслo* (P₂), *пoслaти* (P₃) nalazimo i oblike od glagola *šiljati*: *шилѣти* (P₁), *шилѣмти* (P₂), *пoшлѣитѣ* (P₃).

41. Od priloških reči se kao dijalektizam izdvaja prilog *zdravo* koji nalazimo u primerima: *здрaвo иe хрђaвo* i *здрaвo скупѣ*.

Neke osobine sintakse

42. Jedna od značajnih razlika u odnosu na savremeni književni jezik tiče se reda reči, prvenstveno mesta atributa uz imenicu, i razmeštaja enklitika.

Pored uobičajenog poretka "atribut-imenica", nalazimo i primere u kojima atribut (prisvojna zamenica) stoji iza imenice koju određuje: *свѣ рoдoвѣ нaшѣ* (P₁), *сѣстрѣ твoѣ* (P₁), *писмo твoѣ* (P₂).

Enklitike se često ne nalaze iza prve reči u rečenici ili iza prve akcenatske celine, što potvrđuju primeri *били пaк нѣмa ѡх* (P₁); *дa у ютру сaмoћѣ иѣдну кифлу дoбити* (P₃); *кoдѣ нaсѣ стрoтa вѣликaкѣ зимa* (P₃); *иѣдно oсaмѣ дaнa имa oсaмѣ грoзницy* (P₃).

Morfema *se* takode može stajati i iza glagola: *нa свѣ стрaнѣ трoши eѣ* (P₁).

Jedna od karakterističnih osobina jezika pisama (osobito P₁ i P₂), zajednička i piscima onoga vremena, jeste stavljanje glagolskih oblika na kraj rečenice: *снѣвѣсѣлилoмѣ мaлo чтoтѣ зa спoсoбнoг вoинникa нaћoшѣ* (P₁); *чим ѣу oвoг кукaвцa у Бѣч oпрaвити* (P₂); *нѣмoитѣ сѣ вѣ нaмѣнѣ срдити* (P₂); *зaтo сaмѣ мoрo иѣднѣ чaкширѣ купити* (P₃); *шнaидѣру кoимѣ aлѣинѣ крпѣиo* (P₃). Ova crta se objašnjava delovanjem literarne tradicije, ali je moguć i uticaj drugih jezika (v. o tome Mladenović 1964, 136; Kašić 1968, 109).

44. Za iskazivanje vremenskih odredaba upotrebljena je – umesto instrumentala bez predloga – neobična konstrukcija *po* + instrumental: *пo свѣцoмѣ и свaкидaнoмѣ* (P₃), što predstavlja projekciju mesnih odnosa

(koji se izriču lokativom) u sferu temporalnog instrumentala.

45. Predlog *чрез* u konstrukciji *чрез телеграма* (P₂) upotrebljen je u značenju koje bi se u savremenom jeziku iskazalo predlozima *preko* ili *потоу* s genitivom.

46. Posebno je karakterističan oblik futura II u primeru: *я и опет кажем будем узмого преправити послаћу* (P₂). Umesto ovakvog oblika očekivali bismo ili prezent složen s prefiksom *уз-* (*узмогнем*) ili oblik futura II s glagolom bez prefiksa *уз-* (*будем могао*).

Osobine leksike

47. U leksici triju korespondenata nalazimo znatan broj slovenizama, germanizama i relativno malo vojvođanskih dijalektizama.

Od slovenizama koje su upotrebljavali vojvođanski pisi prošloga veka beležimo ove primere: *воспит* (P₁), *любезний* (P₁), *почитајема* (P₃), *прилѣжност* (P₁), *ухлѣблѣние* (P₁), *чрез* (P₂), *чтоби* (P₁).

Znatan je broj pozajmljenica iz nemačkog jezika: *фруштукь* (P₃), *на косту* (P₃), *солдачка* (P₃), *шнаидер* (P₃), *урлауб* (P₄).

Iz latinskog i talijanskog jezika potiču reči: *порцию* (P₂) i *профунта* (P₃).

Od dijalektizama je registrovan prilog *здраво* (P₃).

Zaključak

48. Tri autora čija smo pisma analizirali reprezentuju tri različite faze u procesu napuštanja stare ortografije i prihvatanja nove.

Leontije Magarašević je najstariji i po svom odnosu prema ortografiji najkonzervativniji, najverniji ruskoslovenskoj tradiciji u kojoj je vaspitavan, što se prvenstveno ogleda u grafiji kojom se služi. Njegov jezički izraz za literarnu tradiciju vezuje i mesto atributa iza imenice, zatim stavljanje glagola na kraj rečenice i česta upotreba slovenizama (sve navedene rusko-slovenske reči, izuzev jedne, uzete su iz njegovih pisama).

Pisma Julijana Magaraševića pružaju najviše potvrda o dilemama i

nesigurnosti njihova autora kad je u pitanju grafija.

Po doslednoj upotrebi znaka *ъ* on je najtradicionalniji, ali valja istaći da je njegovo pismo napisano sedamnaest godina pre ostala tri i da se u to vreme knjige još štampaju starim pravopisom. – Za beležnje glasova *љ* i *њ* ne nalazi valjana rešenja, ne oseća vrednost znaka *ь* i upotrebljava ga umesto *ь*. U morfologiji dominiraju crte karakteristične za vojvođanske govore. U sintaksi se mestimično oseća uticaj mađarskog jezika (npr. u rečenici: [...] *госпоіа му казала да ако у једанаистъ сати леба іеде, да у ютру самоће іедну кифлу добити*).

Pismo je pisano kolokvijalnim stilom, germanizmi su česti, a slavizmi se javljaju samo u ustaljenim frazama (npr. *почитаіема мати*).

Julijanovo pismo odslikava ortografska i jezička previranja u razdoblju kada je nastalo i zanimljivo je kao prelazna etapa između stare i nove ortografske prakse.

Pavle Magašević je najmlađi i najradikalniji od trojice korespondenata. U potputnosti je prihvatio Vukovu reformu jezika i pravopisa (izuzimajući asimilaciju suglasnika po zvučnosti).

Pisma sva tri autora temelje se na jeziku kojim se govorilo u njihovom zavičaju – vojvođanskom poddijalektu.

LITERATURA

- Albin, A. 1968, Prilog proučavanju jezika Save Tekelije. *Prilozi proučavanju jezika*, IV. Novi Sad, 1–21.
- Andrić, M. 1901, *Slike iz moga albuma*. Temišvar: Južno-ugarska štamparija Tome D. Ćirovića.
- Ivić, P. 1985, *Dijalektologija*. Novi Sad: Matica srpska.
- Jerković, J. 1972, *Jezik Jakova Ignjatovića*. Novi Sad: Matica srpska.
- Kašić, J. 1968, *Jezik Milovana Vidakovića*. Novi Sad: Matica srpska.
- Mladenović, A. 1964, *O narodnom jeziku Jovana Rajića*. Novi Sad: Matica srpska.
- Mladenović, A. 1989, *Slavenosrpski jezik*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada.
- Veselinović, R. 1970, *Monografija Ostojićeva*. Novi Sad: Matica srpska.

„Извини Павле!“

„Прими сам како воновбувања така и твое име,
 „мо, и еве беседување мако твојо са својо,
 „но, во вистина патоме, евоувањето ми кај
 „никоме, но оучите брвти гојо са тебе, оуби,
 „тев збогнукан е беве, згитен војини одвем
 „ко е беве и првинуи, акитоме гојо вразанте,
 „и згитане ное, згитане га те оуби, и те мо
 „оуби згитане брвти гојини згитане, но
 „вигитане и те. Ватносамии како нево,
 „ми можеу брвти згитане так беве зго,
 „мак.

„Дѝ саме гас воновбувања 100ф гатне вале,
 „дојо и твотане по евојо згитане, небуто
 „до гас по само вале, твотане есејо твое рек,
 „ле ние гас гасе твотане те небуо оуби, ево
 „твотане вистина а и 100ф збогнот воновбувања
 „гојини, брвти так нема ил, так онга одк
 „га итано нобуа? Как на еве згитане згитане

ее

Amberna Tinka!

Пречам ти често љубое и пристоно љком и ишташ
за старина, а сам ти прес мекарпата новара
идецо, и он е крсти и пресе негест крсти дошо
докарте обге ишми бугитено. -

Љосо тишестми гајти пошеити новге, и
какошми прего пошо, само каде и што, ади
зубако крсти немам бине и сџ и ти огити,
сџ и пресе да тишам гајти и прешам ишми
и ако пресе да тишам, онда крсти овога кр.
кавге у бег отравити, одити на непа гајти
да, крсти тако ишам и ти пресе са овош.
ти зрадиш а саз керко ти тогашиш даш сџ о,
крсти и како окрсти са сам немам сџ да
те шо пате. - а ти пресе теши там ико
сџако - ишми ишми сџако патико.

Љаг з обге тишам ишми прешамтиш тишам
ишми, и бае тишамтиш нешмишсе бш патене
сџакошми као риносе крстишми сџ зршоко сџако
ишми сџакошми тишам дошам. - са и ошми крстиш
сџакошми зршоко прешамтиш сџакошми са сџ
нешмишмишо.

Амберна бае и крстишми бшновити
Лент ишми

Ошам
З. П.)

у Кривошару, 10. VII.

Почтимама Матуи!

Мило мило, ама на памети, некако на Птичју тучо
 гатамко се уга за биваје, не зна, семачице ругу
 ругу, амако јавна боју ругаје, не проширајамко
 ош, секоје бамб дама минаамко уносницу.
 Којамоје свако бече око секоје ношће у бече
 батаса, мило бамба огма тучо мило, миломко
 гаје бу месофусеице, биваје Радмеи гоно, ошча,
 ошчи Писецу 10. иа кооше, секоје не гошча Писа,
 секоамко че. моје кооше. моје Радмеи, мило
 ошче Коошчаамко ошчаје бива ринице, а ошча
 ошче мило, иа Коошчаамко мило ишчи биваје, ошча
 амко биваје биваје, мило биваје мило мило,
 као садржане милофусеица, 1. ушчаје мило Писе
 мило, не пружимко, мило у биваје мило
 гошчаамко мило, секоамко мило, секоје бива мило
 миломо мило ошчаамко, ја у милоамко мило
 не секоје мило, секоамко биваје мило мило
 на Коошчу, мило у милоамко мило мило

~ Мудрова Сестро!

За војнишката на слободот на,
 же и муштеника као мисоцини
 у Магу крвни на 2 месеца на
 упути, амти ја до 10-14 слободот
 но остана, да брине не спросту,
 ким дајба сутра правен мот
 Семину на Јене Команди' одот
 ирмивења у мучку.

Обича дамотуем мекое обмир-
 ние мекани, останојетни сви
 здрави и на миру које војни оскла
 и што воје с' бунта рудн

у М. С. н. 14/10 878. искрени брочи
 твој

Павла Магарашевиќа